

the article the results of experimental investigation of the common tendency of child's reflection are shown. The positive and negative features of reflection and their influence on the pupil's self-definition are given. The factor of reflection development is shown in the content of the literary text.

Key words: mental reflection, personal reflection, self-reflection, types of personal reflection, principle of self-development, new forming, generalisation, self-trust, self-definition, self-project, image of "Myself".

УДК 152.3:378
С 32

Ірина СЕРЕДНИЦЬКА

ПРОБЛЕМА МІЖСОБІСІСНИХ КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті подается докладний аналіз міжособистісних конфліктів у студентському середовищі. Представлені причини, що породжують конфлікти між студентами. Зроблено спробу визначити психологічні особливості студентів та фактори, що спричиняють конфліктні ситуації. Наведено ряд практичних рекомендацій для подолання конфліктів.

Ключові слова: міжособистісний конфлікт, конфліктна ситуація, ціннісні орієнтації, духовні цінності, установка, соціально-психологічна і професійна адаптація.

Конфлікти у міжособистісних стосунках мають таку ж давню історію, як і саме людство. Деякі вчені вважають, що міжособистісні конфлікти є непродуктивним виявом міжособистісних стосунків, а тому небажані, інші схильються до протилежної думки [1, 104].

Конфлікти як психологічний феномен приваблювали дослідників як проблема міжособистісних, внутрішньо-особистісних та міжгрупових стосунків. Проблематикою вивчення конфліктів займалися як зарубіжні (З.Фрейд, Е.Еріксон, Х.Корнеліус, Ш.Фейр, М.Дойч), так і вітчизняні вчені. Практичні дослідження в області міжособистісних конфліктів висвітлюються А.Анцуповим, Н.Грішиною, Г.Козиревим, Г.Ложкіним, А.Малишевим, М.Пірен, Н.Повакелем.

Людина живе серед людей і реалізує свої цілі, прагнення, потреби, бажання передовсім через взаємодію з іншими людьми.

Міжособистісні стосунки є полем постійного зіткнення й узгодження інтересів, ареною самоствердження, тому міжособистісні конфлікти у студентському колективі – одна з типових форм людських взаємин. Навіть штучно створені ідеальні умови життя студентів не ліквідують цього явища. Саме у міжособистісних стосунках найчастіше виникають конфліктні ситуації, які супроводжуються відчуженням, напруженням, дискомфортом, часто переходять у доволі тривалу “війну” стосунків.

Мета цієї статті – виявити причини виникнення конфліктних ситуацій у студентського середовищі та способи їх подолання.

Найбільш значущими у студентському середовищі вищої школи є міжособистісні конфлікти. Взаємини на лінії “викладач – студент” є одними з основних у всьому соціально-педагогічному процесі. Саме тут відбувається “передача” знань, інформації, ціннісних орієнтацій, які акумульовані у системі вищої освіти [5, 229].

Специфіка конфліктів типу “викладач – студент”, “студент – викладач” полягає у тому, що студент значною мірою є самостійним суб’єктом педагогічного процесу. Він виступає “замовником” освіти і здатний свідомо оцінити “запропонований йому товар” [5, 229].

Інша особливість у взаєминах “викладач – студент” полягає у тому, що викладач, маючи високий професійний статус у середовищі вищого навчального закладу, у повсякденному житті зведений до низького рівня. Існує чимало випадків, коли студенти із заможніших соціальних верств населення оцінюють викладачів як неваж. І ця особливість також стимулює конфліктність [4, 61].

У взаєминах студентів і викладачів найбільш характерними є такі причини конфліктів:

- відмінності у ціннісних орієнтаціях;
- безтактність у спілкуванні;
- відмінності у взаємних очікуваннях;
- рівень професіоналізму викладача та успішність студентів.

Відмінності у ціннісних орієнтаціях зумовлені передовсім періодом нестабільності в ідейно-моральній сфері українського суспільства. Засоби масової інформації, чимало політичних діячів цілеспрямовано пропагують вседозволеність, егоцентризм, культа сили, жорстокість.

Дедалівшій духовних цінностей особливо вразила молодь. Відсутність ідеалів, розчарування у можливості що-небудь змінити, зневіра у своїх силах, нездатність зрозуміти істинну суть життя – все це визначає свідомість численних груп молоді [3, 18].

Локальні життєві цінності для більшості молоді важливіші за цінності суспільства, держави, людства загалом. З одного боку, це може бути ознакою відмежування молодих людей від суспільно значущих проблем, а з іншого – переконливо свідчить, що можливе вирішення цих глобальних проблем кориниться насамперед на особистому рівні – у сім’ї, найближчому оточенні, колективі друзів, однодумців, колег. Майже у 80 відсотків студентів, як свідчать результати соціологічних досліджень [3, 19], в системі ціннісних орієнтацій і переваг знаходяться пратягнення “зробити професійну кар’єру” і “бути вільним і незалежним у своїх рішеннях та вчинках”. Двадцять вісім відсотків молодих людей прагнуть багатства. Непопулярна серед молоді така ціннісна орієнтація, як прагнення “принести користь своїй країні”.

Напевно, в умовах сьогоднішнього (“виживає сильніший”) більшість молодих осіб переймається вирішенням власним проблем, а не суспільства загалом [3, 19].

Такі цінності, як багатство, кар’єра, влада, слава більше приваблюють студентів молодших курсів навчання. Це той вік, коли ще здається, що попереду безліч невикористаних можливостей, широкий простір для самореалізації та здобуття належного соціального статусу. І навпаки, з наблизженням до завершення навчання, коли молода особа вже зіткнулася з усіма труднощами адаптації у сучасному суспільстві, її погляді, переконання дещо змінюються. Зокрема, пратягнення зробити кар’єру вже не таке актуальне, як у першокурсників [10, 18].

У молодіжному середовищі існує своєрідний духовно-ідейний вакуум, пов'язаний із кризою системи соціальних цінностей і недостатнім освоєнням нового соціально-духовного стану. З іншого боку, економічна криза, зuboжіння більшості українців стимулюють відродження недемократичних ідеалів. У таких умовах конфлікти у ціннісних орієнтаціях в педагогічному процесі закономірні.

Форми спілкування викладачів і студентів багато в чому залежать від соціокультурних та індивідуально-психологічних якостей суб'єктів, а також від усталованих у колективі ВНЗ традицій, норм і правил спілкування [5, 230].

Відмінності у взаємних очікуваннях викладачів і студентів охоплюють широке коло проблем – від ціннісних орієнтацій до якості отриманих знань та їх ефективності.

Значна частина конфліктів типу “студент – викладач” виникає через низький професійний рівень викладачів. Багатьох студентів не влаштовує догматизм і відрив суспільно-політичних наук від реального життя. У свою чергу, низьку ефективність навчального процесу і конфліктність у спілкуванні викладачі пояснюють такими причинами:

- лінощі, байдуже ставлення до навчання;
- слабка база підготовка, відсутність у студентів самостійного мислення, низький рівень загальної освіченості та культури, нерозуміння ними значущості дисципліни;
- відсутність інтересу до навчання та майбутньої професії;
- завищена самооцінка.

Найпоширенішою причиною конфліктів між студентами і викладачами є неадекватність оцінювання знань студентів.

У таких ситуаціях суб'єктивним чинником можуть виступати необ'єктивні претензії студента на більш високу оцінку та суб'єктивність викладача, який занижує оцінку студентів.

Є викладачі, які майже ніколи не ставлять оцінки “відмінно”, вони переконані у тому, що досконало знають предмет лише самі. Такий викладач постійно знаходиться у конфліктній ситуації зі студентами.

Вплинути на оцінку можуть особистісні характеристики студента. Його поведінка на лекціях і практичних заняттях, відвідування [6, 345].

Є й інші суб'єктивні моменти в оцінюванні знань студента викладачем. Бувають сумніви в оцінці – поставити “добре” чи “задовільно” студенту. Часто в такій ситуації викладач орієнтується на оцінки у заліковій книжці. Якщо переважать “задовільні” оцінки, питання вирішується на користь оцінки “задовільно”, “відмінно” такий викладач не поставить студенту за жодну відповідь [4, 62].

Конфлікти типу “студент – студент” мають такі причини:

- недостатність оцінок і самооцінок;
- відмінності у ціннісних орієнтаціях;
- розлад лояльності із самою собою;
- безтактність у спілкуванні;
- заздрість до успіхів іншого.

У середовищі студентів перших курсів іде процес самоствердження в групі, особливо у початковий період. У цей час на мотивацію їх поведінки величезний вплив чинять темперамент, риси характеру і рівень вихованості. Недостатньо високий рівень “Я – концепції” студента може породжувати конфліктні ситуації.

Психологічний аспект проблеми адаптації студентів пов'язаний із тим, що зі вступом до ВНЗ юнаки і дівчата потрапляють у нові, незвичні умови, внаслідок чого відбувається злам роками сформульованого динамічного стереотипу, а також формування нових установок, навиків та звичок. Успіх складного пристосування студентів перших курсів до нової системи навчання, до специфіки виконуваних ними різноманітних функцій здебільшого визначається станом їхніх психологічних властивостей [8, 44].

Соціальний аспект адаптації розглядається як активний процес взаємодії студента і довкілля, набуття необхідних для життя трудових навиків, знань, норм, зразків, цінностей нового середовища. Професійний аспект адаптації студентської молоді трактується як входження у професійне середовище, засвоєння

його норм і цінностей. Педагогічний аспект поєднується із особливостями пристосування студентів до нової системи навчання, до необхідності засвоєння більшого, порівняно зі шкільним, обсягу знань [8, 45].

Процес адаптації студента тривалий і складний. Конфлікти студента-першокурсника на початковому етапі адаптації різноманітні. Вони зумовлені тим, що у них домінують уявлення про вищу школу і взаємини, отримані у середній школі.

Последній процес адаптації (другий рік навчання) пов'язаний із закріпленням статусу студента і підготовкою переходу до спеціалізації. У третьому періоді (треть і четвертий курси) студент починає формуватися як майбутній спеціаліст: у нього виробляються професійні установки, з'являється потреба критично аналізувати різні види занять, навчальні посібники і навчально-виховний процес ВНЗ загалом. У четвертому періоді адаптації на структурі психологічних та інтелектуальних установок студента особливо позначається його перспектива [8, 47].

Для студентів початкових курсів характерне загострене почуття власної гідності, максималізм, категоричність та однозначність моральних критеріїв, оцінки фактів, подій, своєї поведінки. Властивий для цього періоду раціоналізм і небажання приймати все на віру створює недовіру до старших, у тому числі і до викладачів ВНЗ. На старших курсах між особистісні стосунки студентів набувають більш усвідомленого характеру, відбувається формування мікрогруп за принципом міжособистісної сумісності, в яких міжособистісні конфлікти стають рідкісним явищем. Конфлікти вирішуються самими студентами, можуть закінчитися і розривом відносин [4, 62].

Значущим видом міжособистісних конфліктів у студентському середовищі є відносини батьків і дітей. Труднощі переходу до нових форм стосунків переживають обидві сторони – як студенти, так і дорослі.

Часто батьки не готові до розширення прав студента через збереження інерції "опікунських" стосунків, а також у зв'язку із постійною залежністю (матеріальною, емоційною) студентів від

батьків та їх реальною нездатністю до самостійних дій і рішень.

Основною проблемою конфліктів "батьків і дітей" є труднощі передачі культурних норм і уявлень від одного покоління до іншого. Відомо, що прикорення темпів соціального розвитку веде до поглиблення розриву між поколіннями, що в умовах нестабільності і соціальних змін робить "батьків і дітей" представниками не просто різних культур, але і різних "світів" [2, 95].

За результатами досліджень, основною проблемою студентської молоді є матеріальне становище (більше 80 відсотків). Молоді люди стикаються і з іншими проблемами, зокрема такими:

- професійна перспектива, можливість працевлаштування за спеціальністю;
- навчання;
- економічний хаос, спад виробництва і зниження рівня життя;
- невизначеність напрямку реформ у державі, злочинна діяльність, зростання інфляції;

– складність стосунків з батьками, друзями;
– інтимні стосунки, вірність партнеру, перспективи спільного майбутнього [10, 17].

Саме ці проблеми і породжують чимало внутрішньо-особистісних, міжособистісних та міжгрупових конфліктів у студентському віці.

Входження у самостійне життя ускладнюється тим, що відбувається реформування засад суспільства, зміна цінностей і пріоритетів. Більшість студентів (60%) мають намір у першу чергу після закінчення навчання відкрити свою справу [10, 17]. Не секрет, що частина студентів епізодично чи систематично займається комерційною діяльністю. Невелика кількість студентів планує після здобуття спеціальності продовжити навчання, та й приблизно така ж кількість ВНЗ хоче знайти роботу за фахом.

Виявляється прагнення молоді генералії до гармонійного поєднання життя поза роботою і самої роботи. Як

свідчать статистичні дані, серед студентів домінує переконання, що і робота, і життя поза роботою цінні для людини. Гелоністське ставлення до життя як до розваги у студентів не надто поширене [10, 18].

Орієнтація на сферу праці як на головну цінність життя стає практично раритетом серед сучасної молоді: твердження, що робота є найбільш цінною частиною життя і без неї життя втрачає сенс, підтримує невелика кількість молоді.

Боротьба між моральним та матеріальним у свідомості молодого покоління вже завершується і явно не на користь моральних цінностей. За даними опитування, більшість студентів вважає, що хоча чисте сумління і духовна гармонія важливі, проте за певних умов потрібно жертвувати ними для забезпечення благополуччя. Така морально "гнувка позиція" притаманна в основному студентам із двох типів сімей: де матеріальне становить або "дуже добре", або "дуже погане". Хоча деякі студенти стверджують, що про сумління і гармонію говорять зараз невдахи, які не досягнули матеріальної забезпеченості. Вони в основному походять із сімей з дуже "добрим" матеріальним становищем. Однак чимало молодих людей підтримують думку про те, що чисте сумління і духовна гармонія важливіші за матеріальне багатство [3, 18].

Як свідчать результати досліджень [10, 17], найбільша кількість студентів (30 – 35%) вказала на те, що для досягнення матеріального добробуту вони працюватимуть там, де багато платять, причому погодяться на будь-яку роботу – за спеціальністю чи ні – була б висока зарплата. Другим оптимальним способом отримання необхідних матеріальних благ для молоді є бізнес (12 – 26%) [10, 18].

Третій шлях – засвоєння нового фаху. Четвертий – намір працювати за фахом і чесно заробляти (10 – 15%). Закінчені у науковій діяльності лише 1 – 4% студентів.

Існує чимало методів (прямих й опосередкованих) урегулювання міжособистісних конфліктів у студентському віці. Для подолання конфліктів у молоді наведемо вправу. Вправа. Прийняття позиції іншої людини [9, 201].

ПРОБЛЕМА МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ...

1. Конфліктна ситуація.

Згадайте складну ситуацію, коли Ви з кимось перебували у конфлікті.

2. Позиція "Я".

Подивіться "фільм" про цю ситуацію, виходячи із своєї точки зору. Уявіть собі, що Ви її знову переживаєте, дивлячись на неї своїми очима, ще раз переживаючи те, що Ви чуєте і відчуваєте, – на всю доступну Вам інформацию. Коли ви доберетеся до кінцевого епізоду, прокрутіть "фільм" назад і затримайте його на самому початку конфліктної ситуації.

3. Вивчіть іншу людину.

А тепер, дивлячись перший кадр "фільму", пригляньтеся до іншої людини. Зверніть увагу на її дихання, положення тіла, обличчя, стиль мовлення, жести, на невербальну інформацию, яка відкриває її позицію. Ви також можете згадати все, що знаєте про неї, що любить ця людина і чого не любить, її позицію, історію її життя, – все, що робить її такою, якою вона зараз є [9, 203].

4. Позиція іншої людини

Дозвольте Вашій свідомості залишити Ваше тіло, щоб пристосуватися до іншої людини – вона може розміститися у неї за спиною: Ви можете бачити те, що бачить вона, і чути те, що вона чує вона.

Спробуйте перейняти її звички, кажучи при цьому собі: "Я – людина, яка..." і закінчіть висловлювання, переживаючи всі відомі Вам риси, притаманні цій людині.

Нехай ваша свідомість увійде в тіло, прийміть позицію цієї людини, її рухи і всю невербальну поведінку, на яку Ви раніше звертали увагу. Коли Ви все більшість будете "ставати цією людиною", відчуйте, як це насправді – бути нею.

5. Подивіться "фільм" з позиції іншої людини.

Знову подивіться "фільм" про конфліктну ситуацію, але вже з позиції іншої людини. Як ви тепер переживає цю ситуацію? Що відчуваєте? Які Ваші бажання, надії? Які Ваші позитивні наміри, і як Ви намагаетесь вирішити цю складну ситуацію? Як бачать і відчуває цю іншу людину Ваша власна поведінка? Що ви можете дізнатися про її переживання? [9, 201].

6. Повернення до позиції "Я".

Нехай Ваша свідомість повернеться у Ваше тіло. Знову станьте самим собою.

Люди, які ретельно виконують цю вправу, дізнаються багато нового про іншу людину і про те, як вона сама виглядає в її очах. Звичайно, така інформація дає розуміння того, як можна досягти взаєморозуміння і вирішити конфлікт.

Для успішного вирішення міжособистісних конфліктів у студентському середовищі необхідно, щоб обидві сторони виявили бажання його вирішити. Але якщо таке бажання буде виявлено хоча б однією стороною, то це дає більше шансів іншій. Зробити перший крок на шляху до вирішення конфлікту велими складно: кожен вважає, що поступитись повинен інший. Тому готовність до вирішення конфлікту, виявлена однією із сторін, може відіграти вирішальну роль у розв'язанні конфлікту загалом.

Теоретичний аналіз проблемами міжособистісних стосунків, доповнений науковим дослідженням у вищих освітніх закладах посприяє розробці оптимальних шляхів та способів профілактики та подолання конфліктів у студентському віці, гармонізації стосунків молодих людей.

Подальше наше дослідження пов'язане з вивченням впливу емоційного компоненту на виникнення та перебіг конфліктів у студентської молоді.

1. Андупов А. Я., Мальшев А. А. Введение в конфликтологию. Как предупредить и разрешать межличностные конфликты. - К.: МАУП, 1996.- 214 с.
2. Гршина Н. В. Психология конфликта. - С-Пб.: Питер, 2000. - 495 с.
3. Іздебська В. І. Ціннісні орієнтації особистості в контексті духовного світу студента // Рідна школа. - К., 2002. - №4. - С. 17-19.
4. Козырев Г. И. Введение в конфликтологию. - М.: Владос, 2000.-189 с.
5. Конфликтология / Под ред. В. П. Рагинова. - М.: Юнити, 2001.- 230 с.
6. Конфликтология: Учебник. Изд. 2-е. / Под ред. А. С. Кармина. - С.-Пб.: Издательство Лань, 2000. - 370 с.
7. Ложкин Г. В., Позякель Н. И. Практическая психология конфликта. - К.: МАУП, 2000. - 360 с.
8. Лозинська Н. Т., Беркита К. С. Соціально-психологічна та професійна адаптація студентів // Питання педагогіки середньої і вищої школи. - Львів, 1996. - Вип. 13. - С.43-47.

ПРОБЛЕМА МІЖОСОБИСТІСНИХ КОНФЛІКТІВ...

9. Миссия НШП: новейшие американские психотехнологии / Пер. с англ. - М.: Институт Общегуманитарных Исследований, 2000. - 334 с.

10. Токарев Р. І. Життєві та професійні орієнтації студентської молоді // Філософська і соціологічна думка. - К. - 2002. - №4. - С.17-19.

Ірина Сереницька. Проблеми міжличностных конфликтов в студенческой среде. В статье дан подробный анализ межличностных конфликтов в студенческой среде. Представлены причины, порождающие конфликты среди студентов. Осуществлена попытка определить психологические особенности студентов и факторы, вызывающие возникновение конфликтных ситуаций. Приведен ряд практических рекомендаций для преодоления конфликтов.

Ключевые слова: межличностный конфликт, конфликтная ситуация, ценностные ориентации, духовные ценности, установка, социальное - психологическая и профессиональная адаптация.

Ірина Середницька. The problem of interpersonal conflicts in the students surroundings. A detailed analysis of interpersonal conflicts in the students' surroundings is given in this article. The reasons which cause conflicts between the students are represented. An attempt of defining students psychological peculiarities and also the factors making conflicts situations is being done. A few practical recommendations for overcoming conflicts are represented in this article.

Key words: interpersonal conflict, conflict situation, the criteria of value, moral values, social and psychological and professional adaptation.